

KULTURNO PROPAGANDNI KOMPLET BR. 13, BEOGRAD, UTORAK, 20. FEBRUAR 2007.

INTERDIT
KOSOVSKI

Redakcija: Miloš Živanović, Saša Ilić, Tomislav Marković, Saša Ćirić; Font Mechanical: Marko Milanković; Pečat: Ljubomir Micić, Zenit; E-mail: beton@danas.co.yu, redakcija@elektrobeton.net; www.elektrobeton.net; Sledeći broj izlazi 6. marta

Piše: Vladimir Tupanjac

KOSOVO: LOST&FOUND

Kosovska umetnička scena viđena iz Srbije

From New York to India name **Sislei Xhafa** is heard

In the bienalle who is the best our national hero **Sokol Beqiri**

Berlin is asking and Istanbul too who is this **Erzen Shkololli**

(**Lulzim Zeqiri**, *Heroes*, video, 2003 - citati prema engleskim titlovima)

Jedna od tvrdnji koju **Shkelzen Maliqi** iznosi u svom eseju „0 normalnosti“ iz 2000. godine, tvrdnja sa kojom je i Beograd morao da se složi, jeste „da se Kosovo svetlosnom brzinom udaljava od Srbije“. Uprkos neminovnom procesu etničkih i teritorijalnih fragmentacija, **Maliqi** ostavlja malu mogućnost za ono što bi u skorajšnjoj budućnosti za njegovu generaciju bile situacije ponovnih susreta i suočavanja, naravno u sasvim izmenjenim okolnostima. Ono što sledi, na neki način ga i demantuje i potvrđuje - već u jesen 2002. organizovana je prva u seriji tzv. velikih balkanskih izložbi koje su kosovske i srpske umetnike predstavile u zajedničkom kontekstu.

KA BALKANSKOJ AVANGARDI

Ukoliko posmatramo razvoj političkih događaja i njihovu refleksiju na umetničku i kulturnu scenu posle 1990. u Srbiji i na Kosovu, izvesne su analogije tipskih pojava i sinhronicitet njihove uslovljenosti: ako govorimo o paralelnim mrežama institucija, ugroženim medijima i mehanizmima razmene informacija uopšte, to je na neki način zajedničko i gotovo istovremeno za obe sredine. Bez namere da se uspostavi direktna jednakost između vrlo teških uslova života na Kosovu i značajno razvijenije infrastrukture i utemeljenije umetničke scene u Srbiji, krajnji ishod koji se očituje u izolovanim zonama delovanja i marginalizovanim i ograničenim mogućnostima kritike, suštinski se čini kao veoma sličan.

Odatle se i sama praksa najmlađe generacije kosovskih umetnika (koju **Rene Block** prepoznaje kao centar savremenih avangardnih stremljenja u umetnosti na Balkanu) može prihvatiti kao idealan *case study* za sve, i ne samo mlade umetnike, kritičare i kustose u Srbiji danas. Da bismo shvatili okvir u kom se ova praksa realizuje potrebno je da se upoznamo sa okolnostima edukativnih, izlagačkih i teorijskih aparata koji danas funkcionišu na Kosovu i to se čini kao prvi korak u budućoj razmeni.

Sa druge strane, nužno je da se uspostavi odnos prema događajima u proteklih desetak godina, koji se mogu smatrati zajedničkim za oba kulturna prostora i obe umetničke scene. Osim gostovanja umetnika, teoretičara, aktivista i zajedničkih projekata, u nepotpunu hronologiju koja sledi, uvršteni su i radovi srpskih umetnika, čija je namera bila da problematizuju imaginarni, simbolički i fizički prostor Kosova u ovdašnjoj kolektivnoj svesti.

PRIŠTINA-BEOGRAD-PRIZREN-KRUŠEVAC-CETINJE-...:

DELIČNA HRONOLOGIJA

- **Milica Tomić** izlaže video-instalaciju *XY Ungelost* na II godišnjoj izložbi SCSU u Beogradu (na samom početku upućeni smo na datum - 28. mart 1989, dan kada je na demonstracijama u Prištini ubijeno 33 ljudi).
- Izložba „Përtej“ je tokom juna 1997. postavljena u Centru za kulturnu dekontaminaciju u Beogradu. Izloženi su radovi **Magzuta Vezgishija**, **Mehmeta Behlulija**, **Sokola Beqirija** i kompozitora **Ilira Bajrija**, kustos izložbe je **Shkelzen Maliqi**, a organizatori su Centar za savremenu umetnost, Fond za otvoreno društvo i CZKD. („Përtej“ na albanskom znači nad, preko, onkraj, s one strane.)

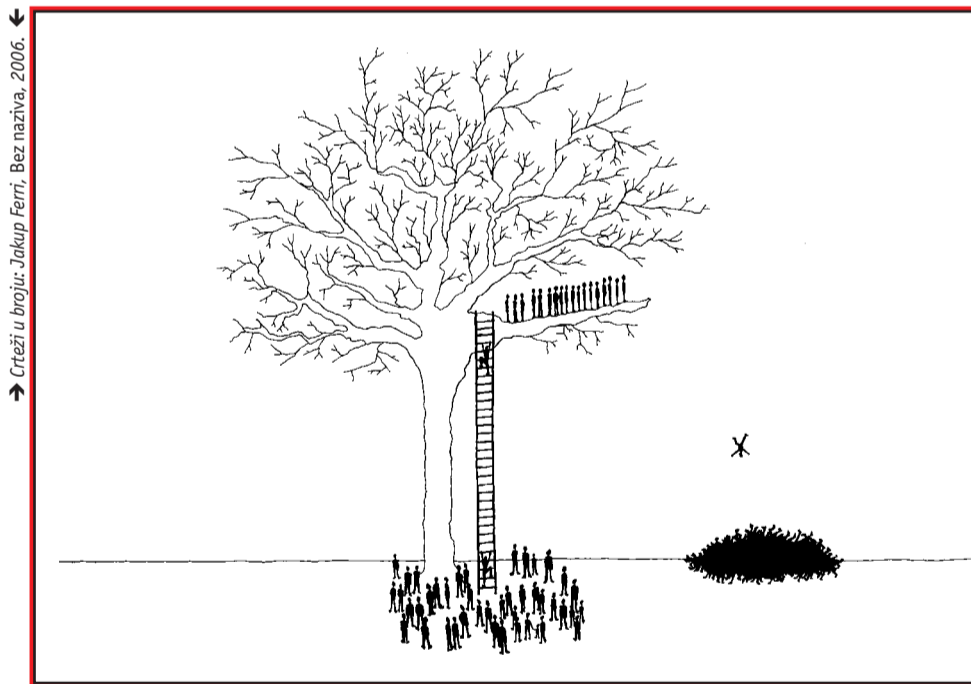
- *Vreme* u tri nastavka, u decembru 2000. i januaru 2001. godine objavljuje tekst **Shkelzena Maliqija** „0 normalnosti“ koji izaziva uglavnom negativne reakcije u beogradskim intelektualnim krugovima. Naslov eseja kasnije će biti preuzet od strane autora izložbe „Umetnost u Srbiji, 1989-2001“, koja je realizovana u Muzeju savremene umetnosti u Beogradu u jesen 2005.
- Izložba „Slika“ **Nikoleta Marković** planirana za april 2003. u prostoru Umetničke galerije u Kruševcu otkazana je 10 dana pred otvaranje odlukom direktorke kruševačkog Narodnog muzeja (u čijem je sastavu galerija). Autorka je nameravala da, između ostalog, izloži foto-montažu prizora na kom je na centralni gradski spomenik (posvećen kosovskim herojima Balkanskih ratova) aplicirana albanska zastava. Ovaj rad je kasnije ušao u selekciju 37. Zimskog salona u Herceg Novom kustosa **Branislava Dimitrijevića**. Usled neslaganja sa lokalnim organizatorima, čije su zamerke upućene na „višak politike i manjak umetnosti“, **Dimitrijević** se povlači sa mesta kustosa, a njegova selekcija, uključujući i rad **Nikoleta Marković**, kasnije je izložena u cetinjskom Narodnom muzeju.
- **Branislava Anđelković**, kao jedan od kustosa 2. Bijenala u Tirani (leto 2003), u svoj segment izložbe uključuje i dva umetnika sa Kosova: **Erzena Shkolollija** i **Sokola Beqirija**. (Ostali umetnici u njenoj selekciji su **Goranka Matić**, **Igor Grubić** iz Hrvatske i **Matej Bejenaru** iz Rumunije.)
- **Nikoleta Marković** ulazi u realizaciju projekta „Kosovka devojka“. Rad je zamišljen kao otvorena situacija dijaloga u kojoj pozvani sagovornici određuju mesto i kontekst u kom će umetnica odigrati ulogu „Kosovke devojke“.

- Početkom septembra 2004. film *Pretty Diana* beogradskog reditelja **Borisa Mitića** dobija nagradu za najbolji dokumentarni film na međunarodnom festivalu Dokufest u Prizrenu (predsednik žirija je poznati kosovski umetnik **Sislei Xhafa**). Prvi red u publici je, na zahtev reditelja, tokom projekcije ostavljen prazan u znak uspomene na one koje su otišli iz grada. Mediji su preneli da je pobednički govor pozdravljen aplauzom čak i pre simultanog prevoda na albanski.
- Prištinski dnevnik *Koha Ditore* posle nekoliko godina pauze objavljuje tekst jednog beogradskog autora - u pitanju je tekst **Branimira Stojanovića** „Vic i njegov odnos prema državi“ u kom su analizirane različite implikacije cetinjskog rada **Alberta Hete**.
- Tokom simpozijuma organizovanog u programu 45. Oktobarskog salona ispostavlja se da je rad *Ambasada...* **Alberta Hete** prvobitno bio u selekciji **Ande Rothenberg**, ali da je (po njenom priznanju) posle konsultacija sa domaćinima iz Beograda ona odlučila da ga povuče. **Anda Rothenberg** nije pristala na kvalifikaciju ovog slučaja kao slučaja cenzure od strane organizatora. Po priznanju **Alberta Hete**, komunikacija sa organizatorima je tokom priprema Salona jednostrano i bez objašnjenja prekinuta. Tokom diskusije na simpozijumu iznose se sasvim oprečna mišljenja, ali većina se slaže da je u pitanju „loš, pamfletski rad“ i da umetnik „treba da kritikuje prilike u svojoj sredini“. Na osnovu audio-zapisa diskusije, **Heta** će kasnije izvesti svoj osamnaestominutni video rad *Belgrade talk*, kombinujući zvuk iz Beograda i prazan, statičan, crni sadržaj ekrana.
- Na istom Oktobarskom salonu, jedna od nagrada dodeljena je albanskom umetniku **Anriju Sali** za video rad *Burek*. (Pored ovog, Sali je u Beogradu izlagao i svoje radove *Pejsaž koji nedostaje* 2001. i *Naturalmystic* 2005. godine, oba puta u MSUB.)

- U katalogu izložbe „0 normalnosti, umetnost u Srbiji 1989-2001“ uz napomenu autora izložbe da je bilo „nemoguće i neadekvatno“ izložiti njihove radove u Beogradu, objavljeni su inetrvjui sa četvoricom kosovskih umetnika (**Behluli, Beqiri, Heta, Shkololli**). Na zajedničko pitanje o tome šta misle o eventualnom izlaganju u Beogradu, samo je **Albert Heta** izrazio spremnost na to.
- U septembru 2005. rad *XY Ungelost* **Milice Tomić** izložen na grupnoj izložbi „History Started playing with my life“ u Nacionalnoj galeriji u Prištini.
- Na razgovor o radu *Ambasada...* **Alberta Hete**, koji u Beogradu pokušava da organizuje grupa umetnika i teoretičara, dolazi samo nekoliko novinara.
- U oktobru 2005. u rezidencijalnom programu KC Rex „Belgrade Correspondent“ boravi mlada kosovska umetnica **Flaka Haliti**.
- U februaru 2006. umetnici **Alban Muja** i **Lulzim Zeqiri** i sociolog **Sezgin Boynik** gostuju u novootvorenoj galeriji „Kontekst“ u Beogradu. Posle prezentacije radova, tokom diskusije, postavljaju se razna pitanja, a najviše vremena odlazi na diskusiju o Hetinom radu na Cetinjskom bijenalu 2004.

- **Jakup Ferri**, na poziv **Renea Blocka**, izlaže svoje crteže iz serije *Bez naziva* na beogradskom Oktobarskom salonu 2006. (naslov izložbe je „Umetnost, život i pometnja“).
- Dobitnik nagrade „Mangelos“ za najboljeg mladog umetnika u Srbiji za 2006. **Siniša Ilić**, učestvuje u zajedničkoj izložbi sa nagrađenim mladim umetnicima Slovačke, BiH, Češke, Hrvatske, Makedonije, Slovenije i Kosova. Ovo je prvo pojavljivanje nekog umetnika iz Srbije na izložbi u Prištini posle 1999. Na otvaranju izložbe u Umetničkoj galeriji Kosova, govorio je i kosovski premijer **Agim Čeku**.
- Beogradski magazin *Prelom* u svom izdanju na engleskom (broj 8) objavljuje polemiku **Sezgina Boynika** i **Borisa Budena** (o reprezentaciji kosovskih albanaca početkom devedesetih) i tekst **Slobodana Karmanića** „Kosovo after Yugoslavia“ ■

Napomena: U hronologiji su izostavljeni projekti koji su na sadržajnom i ikonografskom planu komunicirali sa predstavama Kosova, Kosovskog boja i sl. poput slike **Predraga Neškovića** *Kosovka devojka* iz 1990, digitalne grafike **Čedomira Vasića** *Final Solution* iz 1999. Potrebno je pomenuti i performans **Saše Stojanovića** *Poslednji pokušaj lečenja zemlje* izveden u Prištini 1998. i odlaske umetničkog kolektiva Led Art u Prištinu tokom devedesetih i neuspele pokušaje izlaganja sa tamošnjim umetnicima.

← Crteži u broju: Jakup Ferri, Bez naziva, 2006.

→

[...aFÜRматива...]

sovke devojke“. Snimljena su 3 od planiranih 20 portreta. Jedan od portreta umetnice u kostimu „kosovke devojke“ sa protiv-požarnim aparatom snimljen je ispred Bajrakli džamije, dan posle njenog spaljivanja u martu 2004. godine.

- U maju 2004. u Prištini je održana međunarodna radionica pod nazivom „Art without borders“ i uz učešće petnaestak mladih umetnika sa Kosova, iz Albanije, Srbije i Makedonije. **Nikoleta Marković** u poslednjem trenutku odlučuje da ipak ne putuje u Prištinu, šalje pismo obrazloženja svoje odluke i rad *Lost & Found* kojim u formi oglasa pokušava da pronađe vlasnika upaljača sa obeležjima OVK, pronađenog u okolini Vranja. Oglas je objavljen u dnevnom listu *Koha Ditore*.
- **Albert Heta** izvodi rad „Ambasada Republike Kosovo, Cetinje, Srbija i Crna Gora“ na 5. bijenalu na Cetinju, u avgustu 2004. Na zgradu bivšeg poslanstva Kraljevine Srbije aplicirani su tabla, grb i zastava Albanije. Posle velikog medijskog pritiska i pošto je rad i fizički oštećen, direktor Bijenala **Petar Ćuković** odlučuje da ga ukloni sa izložbe tj. iz javnog gradskog prostora. Princ **Nikola Petrović**, osnivač Cetinjskog bijenala javno se izvinjava crnogorskom narodu ističući da je u aktuelnom političkom kontekstu rad „neodgovarajući“ i „opasan“.

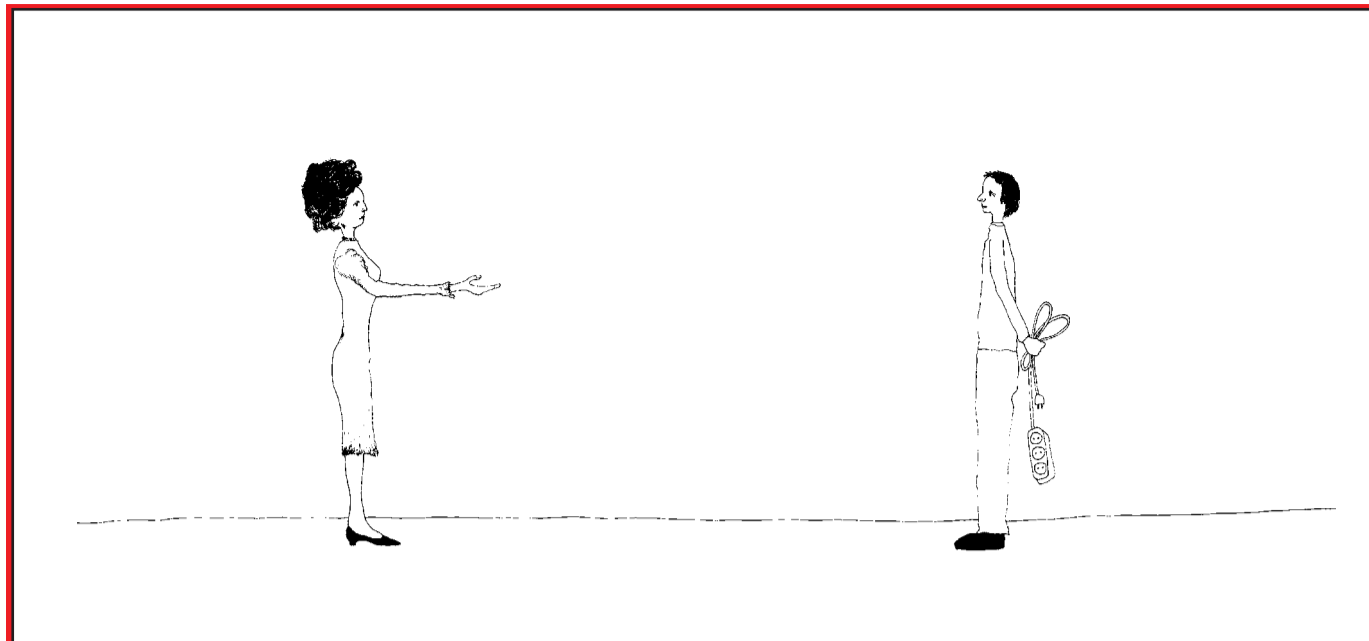

DVA GINZBERGA

Uvod

Tokom prošlog leta tražili su iz berlinskog književnog festivala da pronađem srpski prevod poznate **Ginzbergove** pesme. Povodom njegove osamdesetogodišnjice trebalo je da šest-sedam ljudi iz raznih zemalja pročita američkom pesniku u čast, svako na svom jeziku, tu istu stvar.

U svom istarskom okolju nisam uspeo da nađem ono što je trebalo. Pa sam napisao ovaj apokrif, tog Quasi-Ginsberga. U međuvremenu sreo sam na Rijeci prevodioca tražene pesme, **Slobodana Drenovca**, sina jednog takođe pesnika, nekadašnjeg mog prijatelja. **Slobodan** je, posle svega, preveo mog **Ginsberga** na engleski. Tako je dovršena naša vesela letnja pesnička zbrka.

QUASI-GINSBERG

Još pre pedeset godina
skinuo sam svoj kaput
bacio sam kravatu
izuo sam se
nisam se ni umio toga dana
niti oprao zube
tako sam izašao
u našu dičnu američku prestonicu
u naš usrani zapadnjački raj
začas pokupila se banda
mojih istomišljenika
Carr Kerouac Burroughs Cassady
ružni prljavi zli
da time prokažemo glupave lepotane
čiste okupane kretene
dobrodušne idiote
razbucali smo silno mnogo stvari
govnima premazali smo Empire State Building
svojom spermom udvostručili smo reku Hudson
natrtili smo stotine devica dečaka crnih i belih
dali da i oni nas trte koliko žele
urlajući pri tom
gvozdeni Internacionalu pedersku Marseljezu
jer bez urlika ne mogu se probuditi
jeftini mozgovi vlasnika bakalnica
benzinskih pumpi bioskopa i kupleraja
razdrndali smo blesavost američkog života
budalaštinu američke porodice
kretenezam američke politike
amerikanizam američke Amerike
na tratini ispred Bele kuće
skinuli smo gaće pred Predsednikom
da time ogolimo njegove laži
svojim predežima otrovali smo
kino dvorane sa glupavim filmovima
dvorane za imbecilne čajanke
sale za konferencije stranaka

za aukcije
za ispitivanje antiameričke delatnosti
kao i onu najvažniju
dvoranu Kongresa punu uštogljenih lopova
podelili smo svoje otrovne droge
deci ministrima kurvama uvažanim pesnicima
raspomamili smo ulice najvećeg grada sveta
svojom muzikom punom dreke krvi i suza
punom nežnosti mleka ljudske ljubaznosti
ništa nam nije pomoglo
ništa nismo postigli
navukli smo ponovo svoje hlače
malo smo se i umili
počeli smo da čitamo svoje prosvjede
svoje pesničke krike
po urednim učionicama izdrkanih škola
usranih univerziteta
ništa nam nije pomoglo
počeli smo da kašljemo da umiremo
svet je ostao zajeban kakav je i bio
ili još zajebaniji
ja sam takođe mrtav
skoro sasvim raspadnut
samo taj moj daleki rođak pesnički
čita danas jednu ne-moju pesmu
jer drugog nema pri ruci
jedan ne-moj tekst
po sećanju

A QUASI-GINSBERG POEM

One day some fifty years ago
I dumped my stylish coat
threw away my tie
took off my shoes
didn't even wash my face
or brush my teeth
and as such went out
into our high and mighty American capital
our shitty western paradise
and a like-minded gang
got together in a flash
Carr Kerouac Burroughs Cassady
ugly dirty bitchy
got together to deplore fuckheaded fops
and neat and clean half-wits
and good-natured idiots
so we tore up a lot of things
smearing the Empire State Bulding with shit
doubling Hudson River with our sperm
banging hundreds of virgin boys black und white
and let them bang us as much as they wished
as we howled
the powerful International and faggot
à La Marseillaise
because without howling we couldn t wake up
the second-rate brains of grocery store owners
of gas stations movie theaters and whorehouses
we shook up the stupidity of American life
the idiocy of the American family
American political cretenism
Americanism of America's America
on the front lawn of the White House

we dropped our pants in front of the President
to lay bare his lies
and with our farts we poisoned
the movie theaters with their scatterbrained films
auditoriums for moronic tea-parties
conference halls for sects
for auctions
for rooting our anti-American activities
as well as the most important hall of all
the Congress of United States
full of swindlers in starched shirts
so we distributed our wicked drugs
to kids ministers hookers reputed poets
made the streets of the biggest city in the world
go wild
with our music full of shit blood and tears
full of tenderness and the milk of human kidness
but nothing helped
nothing was accomplished
so we pulled up our pants
even washed ourselves a bit
and started reading our own protests
our political howles
in the tidy classrooms of jerked-off schools
crappy universities
but nothing helped
and we began coughing and dying
but the world stayed as fucked-up as it used to be
or fucked-up even more
and I'm dead as well
almost totally putrefied
and only this distant poetical kinsman of mine
today reads a poem that isn't mine
since he has no other at hand
an extraneous text from memory
that isn't mine
...

8. avgust 2006, na rovinjskoj terasi ■

[...aFÜRматива...]
**INTERDIT
EN SERBIE**

MIODRAG STANISAVLJEVIĆ

STANISAVLJEVIĆ, Miodrag Miša (Požega, 20. II 1941 - Beograd, 16. VIII 2005), pisac, pesnik, dramaturg, kritičar, satiričar, izuzetna pojava u novijoj srpskoj književnosti, čovek koji je svojim moralnim stavom izazivao pravu „pometnju u ludilu jednomlja“. Diplomirao je na grupi za jugo-svetsku književnost na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Bio je urednik *Vidika*, a potom član redakcija filmskog časopisa *F* i *Filmografa*. Od sredine sedamdesetih pa sve do čistke koju je sproveo **Milorad Vučelić** 1992, radio je u redakciji Dramskog programa TV Beograd. U poeziji je prešao put od rane lirske faze (*Pisma Aleksandra Roša*), preko eksperimentisanja formom i jezikom tokom osamdesetih (*Novi ritmovi, I, II*) do angažovane poezije devedesetih (*Jadi srpske duše*). Pisao je pesme i drame za decu, prevodio je **Pasternaka** i **Brodskog**. Kao dugogodišnji kolumnista *Republike* napisao je seriju briljantnih kritičkih i analitičkih tekstova bez kojih se danas ne može razumeti doba **Miloševićeve** vlasti niti srpska kultura u to vreme (*Golica-nje oklopnika, Svaštalice, Elan mortal, Katarza i katarakta*). Da bi preživeo, tokom devedesetih se bavio rukodelstvom, praveći hoklice, reparirajući nameštaj, ramove, dečje sanke i poslužavnike koje je potom prodavao na Bulevaru ili kod Palilulske pijace. Živeo je, radio i umro mimo javnosti, iako je zapravo bio jedan od najznačajnijih aktera srpske kulture. Književne institucije su mu poslednji put dodelile nagradu za poeziju davne 1989, kada je priznanje „Milan Rakić“, na osnovu procene žirija (**Vasa Pavković**) morao da podeli sa **Rajkom Petrovim Nogom**. Nakon toga je zauvek ekskomuniciran iz zvanične srpske literature. Za novinarsku etiku i hrabrost, 2000. je postao laureat nagrade „Dušan Bogavac“.

Miodrag Stanisavljević je u srpsku književnost prvi uveo teme Omarske, rata u Bosni, krivice i odgovornosti o čemu je pisao na izuzetan, nov način. Kada se jednog dana bude postavilo pitanje etike srpske književnosti, njegovi tekstovi biće nezaobilazni. Biće to *Die Stunde Null*, odakle će naša književnost, htela ona to ili ne, morati iznova da računa svoje književno vreme. Godinu dana nakon njegove smrti, u izdanju Res publike i Informatike, objavljena su **Stanisavljevićeva** Sabrana dela u pet knjiga ■

